

עידן המזעדיים

הכנות לפסח, ערב פסח שהל בשבת, ליל הסדר (תשפ"א)

על פי פסקי: השולחן ערוך, רמ"א, משנה ברורה, מן הראש"ל רבינו עובדיה יוסף זצ"ל, ועוד

נכתב ונערך על ידי הרב עידן בן-אפרים סליט"א (02-5324067)

הכשר כלים

א. כלים שהשתמשו בהם בחמץ, אפילו פעם אחת לפני שנים רבות, ורוצים להשתמש בהם בפסח, אסור להשתמש בהם מבלי שיכשירם תחילה כדת, כיון שהחמץ בלוע בכלים ואינו יוצא מהם אלא על ידי הכשרה. ובאותה הדרך שנבלע החמץ בכלי, באותה הדרך גם יפלט החמץ ("כבולעו - כך פולטו") (ש"ע תנא, ה"ג). – יש לזהר שלא להגעיל מחמץ כלי בשר וכלי חלב ביחד, אלא אם כן לא השתמש באחד מהם (בבשר או חלב) במשך ה-24 שעות האחרונות (ש"ע ב. ב). (והאשכנזים מחמירים בכל אופן שלא להגעיל שום כלי (אף בנפרד) אלא רק לאחר שעברו 24 שעות מהפעם האחרונה שהשתמשו בו בחמץ (רמ"א ש"ע). – ולא יכניס הרבה כלים בבת אחת, כדי שרתחת המים תגיע לכל כלי וכלי (ש"ע תנב, ג).

ב. הגעלה בכלי-ראשון – להלן סוגי כלים שהכשרם הוא על ידי "הגעלה בכלי-ראשון", דהיינו, שירתח סיר מים גדול על האש, ובשעה שהמים רותחים ומעלים בועות יכניס לתוכם את הכלים (לאחר שניקה אותם היטב מכל לכלוך), ואלו הם: חצובה (הברזלים שמניחים עליהם את הסירים בשעת הבישול [ורצוי גם לצפותם], כמו כן ישכיר את המבערים. ואם הכשירם בעירו מכלי ראשון, הוכשרו בכך (קל"ז-ק"ח)), ידיות הכלים (וינקה היטב סביבן, ואם מחוברות בברגים, יש לפרקן ולנקותן, ואחר כך יחברן ויגעילן עם הכלי) (ש"ע תנא, יב: ק"ז), מחבת (קל"ח) (וגבי טפולן, ראה בסעיף ח), מטחנת בשר (כשהיא מפורקת. והיינו כשהשתמש בה בחמץ עם דבר חריף, שום בצל וכדומה (אור"צ ג, קכ"א). וטוב שאת החלק המנוקב יתן על האש, שבמידה ונשאר שם איזה פירור, ישרף לגמרי (ק"ט), מצקת (ש"ע ש"ס, ה), סירים (אלומיניום או נירוסטה. וינקה היטב באיזור הידיות והסמלים המסחריים. ובסיר לחץ יש להגעיל גם את הגומי שבכיסוי הסיר לאחר שינקוהו (ק"ז)), סכינים (ש"ע ש"ס, ג) (וטוב לקנות חדשה (מ"ב ש"ס, יט). ואם יש לה ידית, ינקה היטב עם סבון במקום החיבור ואז יגעיל (ק"ז)). – ונוהגים לשטוף הכלים במים קרים מיד לאחר ההגעלה (ובדיעבד אין זה מעכב) (ש"ע תנב, ז ומ"ב לד).

ג. עירו מכלי-ראשון – להלן סוגי כלים שהכשרם הוא על ידי "עירו מכלי-ראשון", דהיינו, שירתח מים (בסיר או קומקום חשמלי (ק"ד)), ובשעה שהמים רותחים ישפוך אותם על הכלים (לאחר שניקה אותם היטב מכל לכלוך), ואלו הם: בקבוק תינוק (מפלסטיק), כיוור (קנא), צלחות פלסטיק (ש"ע), שיש המטבח (ק"ט).

ד. הגעלה בכלי-שני – כפות ומזלוגות הכשרם ע"י "הגעלה בכלי-שני", דהיינו, שישפוך מים רותחים מכלי ראשון שעל האש אל תוך כלי אחר, ויכניס לתוך הכלי השני את הכפות והמזלוגות (וכל שכן שהגעלה בכלי ראשון או עירו מכלי ראשון מועילים להם). אך כף המיועדת לבחישה בסיר שעל האש, צריכה הגעלה בכלי ראשון (ש"ע תנא, ה).

ה. שטיפה – להלן סוגי כלים שמשמשים בהם בצונן, ולכן הכשרם הוא על ידי שינקם היטב וישטפם במים צוננים מן החמץ המצוי בהם: ארגז לחם, ארונות מטבח, יעה, כד פלסטיק לשקיות חלב, כוסות קידוש ושתייה קרה (ש"ע תנא, כה), כלי זכוכית למיניהם (וראה עוד להלן בסעיף ז), כלי לנטילת ידים, כסאות, מאפרה, מברשת שיניים (וטוב לקנות חדשה), מגש, מטאטא, מלחיה, מקלף, מקפיא (ותחילה צריך להפשיר הקרח שבו), מקרר חשמלי (קמח) (כולל הקיפולים שבגומיות, ופתחי יציאת הקור שבתחתית תא ההקפאה), משקל לאוכל, מתלה לכלים ולסכוכים, עגלות ילדים (ויכבס את חלקי הברז), פותחן פח אשפה, ציננית, צעצועים, שואב אבק (לרוקנו ולנקותו), שולחן אכילה (אם מכוסה תמיד במפה. – ואם אוכלים עליו ללא מפה, יערה עליו מים רותחים. ואם חושש שיתקלקל, ישתמש בו בפסח רק על ידי כיסוי מפה) (ש"ע ש"ס).

כ. קנט), שיניים ותותבות (וטוב לערות עליהן מים רותחים מכלי ראשון) (קמח). ובכל אלה, אם הם נקיים מחמץ, אינם צריכים שטיפה והכשר כלל. [יש להקפיד לנקות את כיסי הבגדים והתיקים של הילדים מחמץ. וכן בספריה יש לנקות את המדפים שבהישג ידם של הילדים].

ז. כלי חרס – כלי חרס או מצופים חרס (פורצלן), או עשויים מתערובת חרס, אם השתמש בהם בחמץ חם, אין מועיל להם הכשר כלל, ויצניעם עם כלי החמץ. ואם השתמש בהם בדברים צוננים בלבד, די להם בשטיפה (ש"ע תנא, א; קמט. ולגבי כלי שני, ע"י רמ"א ש"ס וכה"ח אות כ ואור"צ ג, ק"ב). אבל נהגו העולם שלא להשתמש בכלי חרס, אפילו אם השתמש בהם בחמץ צונן בלבד (ש"ע ש"ס, כב).

ח. כלי זכוכית/כיריים קרמיות, אינדוקצייה – כלי זכוכית לכל סוגיהם השונים (דורלקס, פיירקס וכדו' (קנה), וכן כלי קריסטל), למנהג הספרדים אינם בולעים ואינם פולטים כלל, אפילו אם השתמש בהם בחם, והכשרם הוא בכך שינקם וישטפם במים צוננים מחמץ שדבוק בהם (ואם הם נקיים מחמץ אינם צריכים הכשר כלל) (ש"ע תנא, כו). והוא הדין לכיריים קרמיות (הלוגן), או אינדוקצייה, שדי להן בניקוי (הגר"י הלפרין זצ"ל במוריה, ניסן תשנ"ט עמ' רמז ו-רמט; ילקו"י, פסח א, תתקל"ג). [והאשכנזים נוהגים בכלי זכוכית כדון כלי חרס (רמ"א ש"ס), ומכל מקום יכולים להקל להכשיר כלי זכוכית על ידי הגעלה במים רותחים בכלי-ראשון, וטוב שיגעילו שלוש פעמים, אך לא ישטפם אחר כך במים צוננים פן יתפוצצו (ק"ז)].

ה. תבניות אפיה, שיפודים, סיר של עוגה או פטידה, מחבת טפלון – אין אפשרות להכשירם לפסח, ויש להצניעם ולקנות חדשים (סידור פסח כהלכתו, ק"ג. וע"י חזו"ע קלב). מצנם, טוסטר, נפת קמח – יצניעם עם כלי החמץ.

ט. מדיח כלים – ינקהו מלכלוך, ואח"כ יפעיל אותו כשהוא ריק ללא כלים על פעולת הרתחה עם חומרי ניקוי (אוצר דינים, תקמח).

י. מיקרוגל – ינקה אותו היטב, ואחר כך יניח בו קערה עם נזול כלים [לא אקונומיקה, מפני שגורמת לקלקול], ויפעיל את המכשיר במשך חמש דקות כדי שירתחו המים ויתפזרו האדים בכל חלל המיקרוגל, ובנוסף לכך, נכון להחמיר להשתמש במיקרוגל בפסח באופן שיניח את המאכל שרוצה לחמם בתוך קופסה סגורה או שקית. – ומיקרוגל שיש בו גופי השחמה, דינו כתנור שיבואר דינו להלן (אוצר דינים, תקמ).

יא. תנור-אפיה – יש לנקותו היטב עד כמה שאפשר משיירי המאכל והזיעה שנצטברו בדפנותיו, בדלתות ובכפתורים, וימנע מלהשתמש בו 24 שעות קודם הכשרתו (ובדיעבד שניקה ולא המתין 24 שעות, אין לחוש (ע"י שו"ת תפלה למשה ב. ט), ואחר כך ידליק את התנור במידת החום הגבוהה ביותר למשך כשעה (קלב) (את הרשת יש להכניס לתנור בזמן ההכשרה (או להגעילה), ולעוטפה בנייר כסף עבה שאינו עלול להקרע). והוא הדין לטוסטר-אובן.

יב. תנור פירוליטי – שיש בו תכנית 'ניקוי עצמי', יש להמתין 24 שעות (מבלי לנקותו), ולהפעילו על התכנית הממושכת (יש להמנע מלהכשיר את התבניות בתוכו בזמן הפעולה, ויקנה חדשות או ישתמש בחד-פעמיות. לגבי הרשתות והמסילות - יש להוציאן שלא יתקלקלו, להגעילן, ולעוטפן בנייר כסף כ"ל (ראה להגר"י הלפרין זצ"ל במוריה, ניסן תשנ"ט, עמ' רמח).

יג. פלאטח-חשמלית – הכשרה בכך שינקה אותה היטב, ויערה עליה מים רותחים (קלח), או שיסיקנה למשך חצי שעה. ואם דרכו לחמם על גביה חמץ ישירות, בנוסף להאמור, יעטוף אותה בנייר כסף עבה שאינו עלול להקרע.

יד. מיחם-חשמלי – א) אם חימם על גבי מכסה המיחם חלה, פיתה, בורקס וכדומה, צריך להכשיר את המיחם (ילקו"י או"ה ג, תסט), כדלהלן: 1) ימלא בו מים כמעט עד גדותיו, וירתחם, ובשעה

* הבהרה: סתם ציון שבדברינו, הכוונה לעמוד שבספר חזון עובדיה, פסח. ילקו"י=ילקוט יוסף. מאמר=מאמר מרדכי. נט"ג=נטעי גבריאל. סדפ"כ=סידור פסח כהלכתו ח"ב בספר.

החמץ עבורם. ניתן למכור גם במסירת פרטים בטלפון או כל אמצעי אלקטרוני (ש"ר"ה הראשון ח"א א"ח, מח).

ב. בדיקת חמץ – השנה מקדימים ובדקים את החמץ לאור הנר בליל י"ג בניסן [יום חמישי בלילה] החל מהשעה 6:14 (ש"ר"ה תמו, א) [בלילה מתחיל שיעון-קניין]. – והחל מחצאי שעה קודם זמן הבדיקה אסור להתחיל במלאכה, מחשש שמא ימשך בדבר וישכח לקיים מצות בדיקת חמץ (ואם התחיל קודם חצי שעה מזמן הבדיקה, אינו צריך להפסיק, כיון שהתחיל בהיתר). וכן אסור להתחיל לאכול פת או עוגה (יותר מכ-50 גרם), אבל בשר, פירות וכדומה מותר לאכול. – וללמוד תורה ביחידות אסור רק משהגיע זמן הבדיקה, ואם התחיל לפני כן (אפילו תוך חצי שעה), אין צריך להפסיק (ש"ר"ה תלא, ב; מא-מב). – ובכל אופן, יש להקדים להתפלל תפילת ערבית לפני הבדיקה (מד).

ג. פיזור חתיכות לחם – נוהגים על פי הקבלה לפזר בבית עשרה פירורי לחם (כל אחד פחות מכזית) עטופים בנייר או בניילון, והבודק את הבית מחמץ מוצאם על דרך בדיקתו. ונכון שירשמו תחילה היכן הניחו את החתיכות, ואם אחר החיפוש לא מצאו אחת מן החתיכות, אפשר לסמוך על הביטול שעושים אחר בדיקת החמץ (רמ"א תלב, ב; לו-לח).

ד. הברכה – מברכים לפני הבדיקה: "ברוך אתה ה', אלקינו מלך העולם, אשר קידשנו במצוותיו, וציונו על ביעור חמץ" (ש"ר"ה תלב, א). [ממדת חסידות, להשיג פרי חדש ולאחר שיברך "על ביעור חמץ" ויבדוק מעט, יברך ברכת "שהחינו" על הפרי ויכוין לפטור את מצות בדיקת חמץ, וימשיך בבדיקתו, ואחר שסיים בבדיקה יברך ברכת הנהנין על הפרי ויאכלנו (מה)]. – ואם ממנה שלח שיבדוק את ביתו במקומו, אזי השליח מברך (מ"ב ב) (ואם גם בעל הבית משתתף בבדיקה והשליח מסייעו, אזי בעל הבית יברך ויכוין לפטור את השליח בברכתו (ש"ר"ה שם, ב)). – ויזהר שלא לדבר בין הברכה להתחלת הבדיקה, ואם דיבר דברים שאינם מעניין הבדיקה לפני שהתחיל לבדוק, צריך לחזור ולברך, אבל אם כבר התחיל בבדיקה אינו חוזר לברך. ובאמצע הבדיקה רשאי לדבר בכל מה שהוא מעניין הבדיקה, וכגון לברר אם מעורב חמץ בדבר מסויים או אם ינקו מקום מסויים וכיו"ב (ש"ר"ה שם, א ומ"ב ה-ו).

ה. היכן בודקים? – בודקים את החמץ בכל חדרי הבית, אפילו בחדרים שאין דרך לאכול בהם, וכן במחסן, מרפסות, ארונות, מקרר ובכל מקום שיתכן שיש בו חשש חמץ (ש"ר"ה תלג, א). כמו כן ינקה ויבדוק את מכוניתו הפרטית (ב). ספרים – אינם צריכים בדיקה מחמץ (לה), ואם הם באים במגע עם חמץ וקשה לנקותם (כמו ברכונים של ברכת המזון, זמירות שבת, ספרי ילדים), יצניעם יחד עם כלי החמץ וישתמש בחדשים (ע"י רמ"א תמו, יב). – המקום שמניחים בו חמץ על דעת למכרו לגוי, אינו צריך בדיקה (א). – בחדר-מדרגות ובכל רכוש משותף או ציבורי, יש למנות מבעוד מועד אדם אחראי לבדיקה.

ו. במה בודקים? – הבדיקה צריכה להיות לאור נר שעוה או פראפין (ואין להשתמש בנר אבוקה של הבדלה) (ש"ר"ה תלג, א-ב; מ), ואם אין לו, יכול לבדוק גם על ידי פנס כיס, ואף מברך על הבדיקה (לח). וכן ינהג לכתחילה במקום שיש חשש שריפה (כגון ברכב, בארון וכדומה. – אך לא ישתמש בפנס המאיר בחזקה ומטשטש הראיה (הליכות שלמה, קי)). – ואין צריך לכבות את אור החשמל בבית בשעת בדיקת החמץ (מ).

ז. ביטול חמץ – לאחר הבדיקה מבטלים את החמץ, ואומרים שלוש פעמים: "כל חמץ ושאר שיש ברשותי, שלא ראיתיו ושלא בערתיו, יתבטל ויהיה כעפר הארץ" (ש"ר"ה תלד, ב). – ויש להצניע במקום מיוחד את החמץ המיועד לאכילה למחרת, כדי שלא יתפזר בבית ויצטרך לבדוק שוב (שם, א).

ערב פסח שחל בשבת

השנה, ערב פסח חל ביום שבת (חל לאחרונה לפני 13 שנה, בשנת תשס"ח, ויחול כן גם בשנים תשפ"ה, תת"ה), ובמוצאי-שבת יחול החג, וישנן הלכות מיוחדות שצריכות לימוד.

א. דרשת שבת הגדול – מקדימים את דרשת שבת הגדול ליום שבת ז' ניסן (פרשת ויקרא), והעיקר הוא להורות לעם את הלכות הפסח (מ"ב תכט, ב), בפרט את ההלכות המיוחדות לערב פסח שחל בשבת, כי מה יועיל אם ידרשו אותן לאחר מעשה (נט"ג א, ג), וכן ידרשו בדברי אגדה בסיפור יציאת מצרים וחיזוק האמונה (נדב).

שהמים רותחים יפתח את ברו המיחם כדי שהמים יכנסו גם לשם. 2) ירתיח סיר מים, יהפוך את המיחם ויכניס את ראשו לתוך הסיר לפחות עד למקום שהגיעו המים בהרתחה הקודמת (ע"י ש"ר"ה תנב, ו). (ויכניסו באלכסון כדי שיכנסו בו המים. ואם אין לו סיר גדול, אינו חייב להכניס את כל ראש המיחם בבת אחת, אלא יכול להכניסו חלק אחר חלק (ש"ר"ה תנא, יא)). – קודם ההגעלה אין צריך להסיר את האבנית שהצטברה במיחם (ע"י מ"ב תנא, כב; הליכו"ש, נד ואור לציון, קיט). 3) יגעיל את מכסה המיחם בתוך סיר מים רותחים (ואין צריך ללבנו (אורל"צ שם; ט"ו פסח כהלכתו. קסו מהרב אלישיב זצ"ל)). – אם קשה עליו להכשיר את המיחם באופן הנ"ל, לא נתן להשתמש בו בפסח.

ב. אם לא חמץ על גבי המיחם או שתמיד הקפיד לחמם החמץ על גבי צלחת זכוכית, אין המיחם צריך הכשר כלל, ודי בכך שהוא נקי (ואם הניח החמץ בשקית וכדו', קשה לסמוך על כך שתמיד נשארה שלימה, ולכן יכשירונו כ"ל).

כשרות המאכלים

א. יש לקנות מצרכים כשרים לפסח, ושההכשר יהיה מודפס על גבי האריזה (לא חותמת או מדבקה), ויכשיר מקום שיאחסנם בו. בירה, וויסקי, וודקה טקילה - הינם חמץ גמור. משקאות חריפים, שתיה קלה, אלכוהול (מקורו מ:יין נסך/דגנים/חלב), בשר מעובד (בשר טחון, שניצל, נקניקיות וכדומה), פיצוחים קלויים, אבקת מרק, תבליני תערובת - ברובם הם חמץ וחייבים הכשר לפסח.

ב. למכור ולא לזרוק! – קיימים מוצרים שאמנם אין להשתמש בהם ללא הכשר לפסח, אך אין צורך לזרוקם אלא להצניעם יחד עם החמץ ולמוכרם, כגון: אבקת אפיה, אינסטנט פודינג, ארטיק, ג'ל, גלידה, גרעיני חיטה, גריסים, דבש, דייסת קורנפלור (לא דגנים), ויטמינים, חילבה, חרדל, טחינה, מיונ, סילאן, פיצוחים (שאינם קלויים), פירות יבשים, קווקר (גולמי), קטניות (לאשכנזים), קטשופ, קמח, קפה, קקאו, ריבות, ריץ, שוקולד, שמרים, תבלינים טהורים (ב' הסעיפים מפי הרב יוסף זריצקי שליט"א, מומחה לכשרות, 054-8484-044).

ג. קטניות – אורז וכל מיני קטניות (אפונה, חומס, שעועית, פול, עדשים וכדומה), למנהג הספרדים מותרים באכילה בפסח, ובלבד שיהיו לברור אותם היטב שלא ימצאו בהם חיטים. ונכון לבדוק את האורז שלוש פעמים. והאשכנזים נוהגים שלא לאכול קטניות (ש"ר"ה רמ"א תנג, א). ואשה אשכנזיה שנישאה לספרדי, רשאית לאכול אורז ומיני קטניות (ונכון שתעשה התרת נדרים). וכן ספרדיה הנשואה לאשכנזי, לא תאכל קטניות בביתם (פג-פח).

ד. תרופות – כדורי בליעה (נגד כאבי ראש, שיניים וכדומה) שטעמם פגום, מותר לחולה להשתמש בהם בפסח, אפילו אם יש בהם תערובת עמילן של חיטה (ואם סובל רק ממיחוש קל, אין להתיר), ונכון לבקש מהרופא תרופות אשר אינן מכילות חמץ. – אך סירופ מתוק וכדורים שהחך נהנה מהם, אסור להשתמש בהם בפסח, אלא אם כן נתברר שנעשו מעמילן של תירס או תפוחי אדמה (קכ).

ואנשים הנוטלים תרופות מחמת בעיות רפואיות, כגון: לחץ דם, סכרת, לב, כליות ושאר איברים פנימיים, בעיות נפש וכדומה, אסור להם לשנות מתרופתם הקבועה, אפילו אם יש תרופה אחרת כשרה לפסח, כי השינוי עלול לגרום לסיבוכים ובעיות רפואיות (הגר"ש אלישיב והגר"ש וואזנר במדריך כשרות חת"ס, תשס"ג, עמ' 179-181. וע"י חזו"ע קכב).

ה. חומרי ניקוי, שמפו, סבון, משחת נעלים, קרם, אינם צריכים הכשר לפסח, כיון שאינם ראויים לאכילת כלב (ש"ר"ה תמב, ט). והוא הדין למוצרי קוסמטיקה, כלים חד פעמיים, מפות ומפיונים.

מכירת חמץ

א. מכירת חמץ – אם משאירים חמץ בבית בימות הפסח, יש להניחו במקום מוצנע בכדי שלא יבואו חלילה להשתמש בו בטעות. וחייבים לעשות "מכירת חמץ" אצל הרבנים, דהיינו, שממנים את הרב שליח למכור את החמץ שברשותינו לגוי עד מוצאי שביעי של פסח, ובכך אין עוברים על איסור "בֵּל יִרְאֶה וְבֵל יִמְצָא" של חמץ ברשותינו (באופן ששכח לעשות ביטול חמץ (ע"י מ"ב תלד, ו ותמו, ה)), וכמו כן לא נכשלים אחר הפסח באכילת חמץ שעבר עליו הפסח (ללא מכירה) שאסור באכילה ובהנאה (ש"ר"ה תמו, א), אפילו שביטלו (שם, ה). – ומצוה רבה לדבר על כך עם אנשים אשר אינם מודעים לענין המכירה, ואפשר לקבל את הסכמתם ולמכור את

יום חמישי (י"ב ניסן)

ומצוה להכין תבשיל חם לכבוד סעודות שבת, כמו בשאר שבתות, ולא להסתפק במאכלים קרים (ע"י רמ"א רנז, ה; ילקו"י תמד, כג; נס"ג כב, ט), ויאכלו בבית כרגיל באותו חדר (אם לא שיש לו מקום אחר כמו מרפסת מכובדת ונוחה, או גינה (ויזהר בה משפרכת מים (ש"רע שלו, ג), מבלי שיחסר מאומה משאר שבתות השנה, כי יש בזה חסרון בכבוד שבת (ע"י בספר דעת נוטה ח"ב בהקדמה ד"ה ברם, מהגר"ח קניבסקי שליט"א; נס"ג יד, ח יז, י; סדפ"כ, ל), וכן יאכל במקום שיוכל לנקותו בלא טורח רב (ולא על שטיח שקשה לנקותו) (מאמ"ר י, לד; סדפ"כ, לא; נס"ג טו, כ כ, א), ובסיום הסעודה יטאטא את מקום האכילה.

והנכון לבשל ולהכין מאכלים כשרים לפסח בכלים כשרים לפסח (מ"ב תמד, יד) (ויזהרו מאוד מכל חמץ בהכנתם), ולהשתמש במפות, צלחות, כלי הגשה וסכו"ם חד-פעמיים קשיחים ונאים (ובכך נפתרת בעיית הדחת כלי החמץ, שאסור להדיחם בשבת משום "מכין מקודש לחול" (ש"רע שכג, ה), ומותר רק לקנחם מהחמץ, וכשהוא דבוק מותר להדיחו רק עם מעט מים כדי להעבירו (ש"רע ורמ"א תמד, ג), ומותר להדיחם כראוי רק במוצאי שביעי של פסח (ע"י ש"רע תנא, א ומ"ב ו-ז), וכן בעיות הלכתיות נוספות (ע"י שעה"צ תמד, ד). ויזהר שלא לגעת בכלי פסח או ללכת למקומות נקיים (בפרט במטבח) מבלי להתבונן שידיו ובגדיו נקיים מחמץ, ובמיוחד ישגיח על הילדים (מאמ"ר י, לו; נס"ג יא, יא כ, ח). בסיום הסעודה, יקפלו את המפה עם כל פירורי החמץ והכלים החד-פעמיים לאשפת הבית.

ב בשבת בבוקר, מקדימים להתפלל תפילת שחרית, ולא יאריכו בתפילה בניגונים, וכן לא יעלו לתורה עולים נוספים, בכדי שיסיקו לסיים סעודת שחרית לפני זמן איסור אכילת חמץ (שעה 10:14), אך לא יתפללו בחיפזון ומרוצה (מ"ב תמד, ד; בא"ח צו, ב; רנז).

ג בסעודת שבת בבוקר, ישתדלו לאכול את כל החמץ שנותר. בגמר הסעודה, מנערים את הבגדים, מקפלים את המפה עם כל פירורי החמץ והכלים, ומשליכים אותם לפח-אשפה (במקום שיש עירוב, יחד עם האשפה של ליל-שבת. ואם מחמיר שלא לטלטל, ראה להלן סוף דיבור המתחיל "ישנן"). ואם נותר חמץ שקשה לסיים את אכילתו, יפזרו אותו באופן שלא ישאר בכל חתיכה שיעור כזית, וישליך אותו (רנז), למרות שהוא נקי, לפח הציבורי ברשות-הרבים שהוא מקום הפקר (ונחשב לביעור, וגם אינו הכשלה לעירייה, כי פירושים פחות מכזית בטלים (פסחים ו: מ"ב תלד, ה), ואין כלי מצרף פירורי פת שאינם נדבקים (מג"א תט, ב; שעה"צ שם, טז; שרית יבי"א ח"ו מג, א). ועוד, שכלי קונה מדין חצר (נתה"מ סי' ר ביאורים סק"ג), וחצר אינה קונה דבר שאינו חפץ בו (ע"י ב"מ קיח דע"א, כל שכן דבר איסור, ע"י ב"מ צו: ויש שהתירו אף ביותר מכזית לפי שנופסד ולא יטלוהו לאכול, ע"י פסקי תשובות תמה, 59-56). ומעיקר הדין מותר להשליכו גם לפח שברשותו (כנ"ל, כ"ש שכיום בדרך כלל הוא רכוש העירייה. ואם הוא בבעלותו, טוב להשליכו לפח העירייה, ע"י מ"ב תמד, טו), והמחמיר לפזר חתיכות ופירורי החמץ בתוך הפח כדי שימאסו, תבוא עליו ברכה (ע"י מ"ב תמד, ג).

ישנן אפשרויות נוספות לביעור החמץ: **א** אם מוכר במכירת החמץ גם חמץ ממש, וידוע לו שהרבנות שמכר באמצעותה התנתה עם הגוי שתחול המכירה בשבת (שמעיקר הדין הדבר מותר (ע"י ילקו"י תמד, לא), ובמכירה כללית עדיף לנהוג כן כדי להציל אנשים ממכשול באם לא יספיקו לבער את החמץ (אשרי האיש נז, טו), יכול להניח את החמץ שנותר במקום המכור (סדפ"כ, וז). **ב** להניח את החמץ בכלי (הרקק מהישג ידם של ילדים) ולשפוך עליו חומר חיטוי (ואינו מוקצה, הואיל ופעמים משתמשים בו בשבת לשירותים, וטוב לייחדו לכך מערב-שבת), או סבון נוזלי (ואז נעשה החמץ מוקצה ואסור לטלטלו). **ג** להשליכו לשירותים ולהוריד את המים (ויחתכנו מחשש לסתימה) (מ"ב תמד, כא תמה, ה תמו, ו כ כי הוא אבוד מהעולם, וע"י אור"צ יד, ב וילקו"י, תשמה), אך עדיף בדרכים הנ"ל שנראות פחות בזיון לפת. ובמקום שאין עירוב (או שמחמיר שלא לטלטל ואין לו ביד מי להשליך את החמץ), ילקט בנפרד את פירורי החמץ מהשולחן והרצפה, וינהג לכתחילה באופנים אלו.

[חמץ לאחר זמן איסור אכילתו, מותר לטלטלו (כי ראוי להאכילו לבהמה או לגוי) (מג"א תמו, ג). ולאחר זמן ביעורו, הינו מוקצה מחמת גופו ואסור לטלטלו אפילו על מנת לבערו (באופן המותר), אלא כופה עליו כלי ומבערו במוצאי יום-טוב (ש"רע תמד, ה; תמו, א ג; ילקו"י תמד, מא), ואסור לטלטלו אף באמצעות כלי אחר (ש"רע תמו, ג ומ"ב יא). וכלי חמץ לאחר זמן הביעור, הינו מוקצה מחמת איסור, ומותר לטלטלו רק לצורך גופו או מקומו (ש"רע שח, ג; אשרי האיש נז, יב), ובמוצאי החג יאחסנו עם כלי החמץ].

ב. תענית בכורים – היות והתענית היתה אמורה להיות בשבת ערב-פסח, ונדחתה מפני שאסור להתענות, מתבטלת התענית לגמרי (ש"רע תע, ב) (והאשכנזים נוהגים להתענות ביום חמישי (רמ"א שם), ופוטרים עצמם בסיום מסכת. ואם לא עשה כן, יתענה או ישמע סיום ביום שישי (הגר"ש אלישיב זצ"ל, כטובא בסדפ"כ, ג)). ומכל מקום, אם אפשר, טוב להשתתף ביום חמישי בסעודת סיום מסכת וכדומה. אבל אם שרגיל להתענות בכל שנה בערב פסח עבור בנו הבכור עד שיגדל, וכן נקבות בכורות (במקום שנהגו להתענות), פטורים השנה לגמרי מן התענית, ואין צורך שישתתפו בסעודת מצוה (רנז).

ג. בדיקת חמץ – בודקים את החמץ לאור הנר ביום חמישי בערב החל מהשעה 6:14 (ש"רע תמד, א) [בלילה מתחיל שעון-קיץ], ומברך "על ביעור חמץ" כבכל שנה (מ"ב שם, א), וכן נוהגות שאר ההלכות שלא לאכול או ללמוד קודם הבדיקה (ראה לעיל בהלכות בדיקת חמץ סעיף ב). [מי ששכח או נאנס ולא בדק, ונזכר ביום שישי, יבדוק באיזו שעה שיזכור מהיום (ע"י ש"רע סי' תלה), ומחוייב לבדוק תיכף, שמא ישכח שוב (מ"ב שם, ב), ובודק לאור הנר (ש"רע תלג, א; מ"ב תלה, ד). ואם לא נזכר עד שבת, לא יבדוק, ודי לו בביטול החמץ (ע"י שעה"צ תלה, ט; רנד הערה ב), ויבדוק במוצאי החג הראשון בברכה (מ"ב שם, ה)]. ונכון לייחד מקום לאכילת חמץ, ומיד לאחר האכילה לנקותו, ואין צריך לחזור ולבודקו (סדפ"כ, כא).

יום שישי (י"ג ניסן)

ד. ביעור חמץ/מכירה/הגעה – אף על פי שביום שישי מותר לאכול חמץ במשך כל היום, מכל מקום טוב לבער (דהיינו לשרוף ולאבד) את החמץ לפני השעה 11:31, כמו בערב-פסח של שאר שנים, כדי שלא יטעו בשנים אחרות ויבערו את החמץ לאחר הזמן (ש"רע תמד, ב). אם לא ביער את החמץ עד הזמן הנ"ל, יבערנו עד כניסת שבת. ויש לבער את כל החמץ שברשותו, מלבד החמץ שמתכוין לאוכלו ויכול לסיימו ביום שישי ושבת (ש"רע שם, א ובאה"ל ד"ה ומשייריו) (ויכול לשייר גם עוגות וכדומה כנ"ל (אשרי האיש נז, ד)).

אין עושים ביטול חמץ שנית בשעת הביעור, שהרי ממשיך לאכול חמץ (מ"ב שם, ט), אלא מבטלו ביום שבת בבוקר לפני זמן ביעורו (ש"רע שם, ו רמ"א שם, ב), ויזהר שלא ישכחם (בא"ח צו, א). והנהוגים שלא לאכול חמץ בסעודות שבת ומבערים לחלוטין כל חמץ שברשותם ביום שישי, יאמרו באותה שעה גם את ביטול החמץ (הנוסח מובא להלן בדרך א אות ה) (רסג). ולכתחילה טוב גם למכור את החמץ קודם השעה הנ"ל (ילקו"י תמד, ל), אבל הגעלת כלים מותרת כל היום (שם, לד).

ה. עשיית מלאכה – מותר לעשות מלאכה כמו בשאר ערבי שבתות של כל ימות השנה (עד זמן מנחה קטנה, שעה 3:24, ולאחר מכן אינו רואה סימן ברכה (ש"רע רנא, א)), ואפילו מלאכה מקצועית (וכן מצוה להסתפר ולהתגלח (ע"פ ש"רע תקלא, א)), ובלבד שישתדל להכין צרכי הפסח כראוי (שע"ת תמד, ב; כה"ח כא; רנז).

★ יש להדליק נר נשמה מערב-שבת, בכדי שיוכלו להדליק ממנו נרות יום-טוב במוצאי-שבת. כמו כן צריך להכין נרות למוצאי-שבת (והמשתמשים ב'פתיל-צף', ישחילו הפתילים, אבל מעיקר הדין מותר להשחילם ביום-טוב, אבל יש להקפיד שהשעם יהיה מנוקב, לפי שאסור לנקבו או להרחיבו (קיצו"ש ע"ח-ע"ט שבת ע, ו), וכן נר להבדלה (ראה הלכות ליל הסדר ב'קדש'), לשטוף ולבדוק את עלי החסה, להכין חרוסת ושאר צרכי החג, כדי שיוכלו להתחיל את הסדר מיד בתחילת הלילה. וכן יש להאריך את פעולת השעון-שבת כנדרש לליל-הסדר.

שבת הגדול, ערב פסח (י"ד ניסן)

ו. סעודות שבת – ישנן שתי דרכים כיצד לקיים את סעודות ליל-שבת ושבת בבוקר, ויש בדבר השלכות הלכתיות. והבוחר יבחר את הדרך אשר מתאימה לו ולהנהגת בני ביתו.

דרך א: א אוכלים חמץ בסעודות ליל-שבת ושבת בבוקר, ויזהרו מאוד שלא יתפזרו פירורי חמץ בבית, ולכן מומלץ לקנות חלות קטנות או פיתות ולא חלות רגילות שמתפוררות ביותר (גם לא יקנה סוג פיתות שיש עליהן קמח הנדבק בידיים. ואם חפץ בערב לאכול גם מצה, ברכתה "מזונוה"). ויקנו כמות מצומצמת של חמץ לשבת (כנ"ל בסעיף ד), וכן יגישו סלטים כפי הנצרך, כי עלול להתערב בהם חמץ ויצטרכו לזורקם (וילדים קטנים שאינם מבינים בסיפור יציאת מצרים, מותר אף בבוקר להאכילם מצות (רמ"א תנא, ב)).

ד) ירחץ היטב את ידיו ואת פיו משאריות חמץ, ינקה את שיניו היטב בזהירות בקיסם או שיצחצחן (שיניים תותבות יש לנקות היטב ולשטפן במים חמים של כלי שני (רנח). ובעל פלטה בשיניים, ימנע מלאכול חמץ וינהג כדרך ב (נסי' יז, יט: סדפ"כ, מז, ובמאמ"ד, יז, נז כתב שייטביל כזית לחם ויבלע מבלי ללעוס)). טוב לנקות את הכסאות, לכבד את רצפת הבית במטאטא, שלא ישאר שום חמץ (ע"י שו"ע ש"ז, ב ובבא"ל; מ"ב תמד, טו; רנח), אבל לא ישטוף את הרצפה.

ה) ביטול חמץ – אחר כל הדברים האלה, יבטל את החמץ לפני זמן הביעור בשעה 11:30 (גם אם טעה וביטלו ביום שיש בשעת השריפה (מ"ב תמד, כב)), ויאמר שלוש פעמים: "כל חמץ ושאר שיש ברשותי, בין שראיתיו בין שלא ראיתיו, בין שבערתיו בין שלא בערתיו, יתבטל ויהיה כעפר הארץ" (שו"ע תלד, ב-ג) (ויכול גם בשבת לומר בפעם השלישית של הביטול: ויהיה "הפקר" כעפר הארץ (אשרי האיש נז, יג; ילקו"י תמד, כ). ובכל מקום שהאדם נמצא יכול לבטל את החמץ, ואין צריך שיהיה בביתו (שו"ע שם, ד). והנוהג בכל שנה לומר לאחר הביטול נוסח "הי רצון וכו'", מותר לאומרו (ע"י מ"ב רפח, כב וחז"ר, שבת ב, יג; אשרי האיש נז, יז; נסי' ג, כט, א).

ד"ר ז: א) בשבת לא אוכלים חמץ כלל, ובשעת ביעור החמץ ביום שיש מבערים לחלוטין את כל החמץ, ואומרים את נוסח "ביטול חמץ" (שהובא לעיל בדרך א אות ה) (ע"י מ"ב תמד, י; רסג). ואם שכח לאומרו באותה שעה, יאמרנו לאחר מכן.

ב) סעודת ליל-שבת – לסעודת שבת משתמשים עם כלים כשרים לפסח, וכמובן עם מאכלים הכשרים לפסח, ומותר לאכול מצה (רנ"ט) (ואף לבני אשכנז הביא המשנה ברורה (תעא, יב) מהאחרונים שמותר. וכל אחד יעשה כמנהגו), ומאחר שביעור החמץ מרשותו מברך עליה ברכת "המוציא" (רסב). למרות שרוב העולם אוכל חמץ. וראה מה שיישב בילקו"י פסח א, תשיב) (ונכון להרטיבה באופן שלא תהא נכססת (ע"פ ילקו"י פסח ב, רנח, שבאופן זה כל השנה ברכתה "המוציא"), והמחמיר לאכול מצה עבודת-יד רכה בשיעור קזית, שכל השנה ברכתה "המוציא", תבוא עליו ברכה).

ג) סעודת שבת בבוקר – היות ומתחילת הבוקר של יום שבת אסור לאכול מצה שאפשר לצאת בה ידי חובה בליל-הסדר (רמ"א תעא, ב), כדי שיהיה היכר לאכילתה בערב (רמב"ם ה, יב; מ"ב שם, יא), לכן יש לקיים את הסעודה במצה מבושלת שאין יוצאים בה ידי חובה בליל-הסדר (ע"י שו"ע תעא, ד ומ"ב כ תעא, כ; קצט רס). והיינו, שירתיה לפני שבת מים (או מרק) בסיר, יוציאנו מעל גבי האש, ובעוד המים רותחים יקח בידו כמה מצות ביחד ויכניס אותן לתוכו כדי שיתבשלו (ויניח אותן כך עד שהסיר יצטנן כדי שהמצה תצא שלימה ולא תתפורר) (רסב). או שיקיים את הסעודה במצה מטוגנת, דהיינו, שיטגן לפני שבת את המצה במחבת גדולה עם שמן וביצה (רסא) (ויקפיד שישאר במצה שיעור קזית (כחצי מצה), שאם לא כן, אין ברכתה "המוציא" אלא "מזונות", הואיל והיא מבושלת/מטוגנת (שו"ע קסח, י). וילדים קטנים שאינם מבינים בסיפור יציאת מצרים, מותר לתת להם לאכול מצה גם ביום שבת (רמ"א תעא, ב).

הנוהגים בדרך זו, אינם צריכים להשאיר חמץ בביתם (ובפרט אם יש בבית ילדים קטנים שקשה לשמור עליהם), וכמו כן יכולים להתפלל תפילת שחרית בשעה הרגילה כדרכם בכל שבת ולא להקדימה. וכן יכולים להשתמש בכלי פסח (שאינם חד-פעמיים) ולהדיחם בשבת (אם צריכים להשתמש בהם בשבת, או שהם מפריעים (מ"ב שם, יט)).

סוף זמן אכילת חמץ – 10:14 בבוקר

סוף זמן ביעור חמץ – 11:30 (שען ק"ץ)

ז. סעודה שלישית – מקדימים להתפלל תפילת מנחה, ולאחר מכן סועדים סעודה שלישית, ונכון לקיימה במצה מבושלת או מטוגנת (דרך הכנתו התבארה לעיל בדרך ב אות ג), ויש להקדימה ולסיימה לפני שעה 3:50 אחה"צ, כדי שיוכל לאכול המצה בליל-הסדר לתיאבון (שו"ע תמד, א; תעא, א-ב). ובדיעבד שלא סעד עד זמן זה, מצוה לכתחילה להיזהר שיאכל רק חצי מצה (פחות משיעור כביצה, ולא יברך "על נטילת ידים" (שו"ע קנח, ב) (ע"י שו"ע רמ"ב, ב ומ"ב יג, רמ"א תקכט, א ומ"ב ח, חז"ר י"ט, צ פסח, רסד), אבל לא ימלא כריסו בשאר אוכלים מפני כבוד החג (ראה בסעיף ח).

אם אין לו מצות כ"ל, יכול לאכול מאכל 'קניידלך' (העשי ממצה טחונה מעורבת עם ביצה) שברכתו "מזונות" (ולכתחילה יאכלנו קודם

הזמן הנ"ל). ואם לא הכין מאכל זה, יקיים הסעודה בבשר, דגים, פירות (וטוב שיהיו משבעת-המינים (בא"ח צו, ה; כה"ח תמד, סז) וכדומה (ע"י שו"ע רצא, ה), אף לאחר הזמן הנ"ל, ובלבד שלא ימלא כריסו (ראה בסעיף הבא) (ועוגה שנעשתה מקמח מצה, אסור לאוכלה בערב פסח (רמ"א תעא, סוף ס"ב; קצט). והאשכנזים נוהגים שלא לאכול קטניות (נסי' ג, ג; סדפ"כ, טג).

ה. מותר מן הדין לאכול תבשיל של בשר, אורז, פירות, ירקות וכדומה, ואפילו הרבה, עד סמוך לצאת השבת. וטוב לעשות כן בכדי שיהיה מיושב במהלך ליל-הסדר, אולם יזהר שלא יאכל הרבה מדי, כדי שיוכל לאכול המצה בליל-הסדר לתיאבון (שו"ע תעא, א; מ"ב תמד, ח).

ט. טלטול מצה – מצה עבודת-יד המיועדת לצאת בה ידי חובה אכילת מצה בליל-הסדר, הינה מוקצית ואסורה בטלטול, משום שאדם מקפיד שלא לאכול ממנה. אולם מצת מכונה (אפילו שמורה (מאמ"ד י, ע"א)) שאין מקפיד עליה, אינה מוקצית ומותר לטלטלה, ובמקום צורך יכול אף לצרפה ללחם-משנה (רסו) (כשהיא עטופה בניילון (ארחות רבינו מ"ב ע"מ, טג), וכמובן שבבוקר לא יאכלנה).

י. דרשה – סמוך לעת ערב, יש לדרוש בהלכות הנצרכות, וכן בדברי אגדה, בסיפור יציאת מצרים, וחיזוק האמונה בביאת המשיח וגאולת ישראל (רנב), ובפרט לעת כזאת נוכח המגיפה העולמית.

יא. שינה בשבת – מלבד ששינה בשבת תענוג (רמ"א רצ, א), צריך כל אדם לישן בשבת זו אחר סעודת שחרית כדי שיוכל להיות עירני היטב בלילה, וכן הנשים והקטנים יזהרו בכך (בא"ח צו, ד), אבל לא יאמר שישן על מנת כן (מ"ב רצ, ד), אף שהוא דבר מצוה (ע"י ילקו"י שבת ב, ריו; פסקי תשובות רצ, ד).

יב. חכנה משבת לחג – אסור לעשות הכנות בשבת לכבוד החג (שו"ע תקג, א ומ"ב ד) (אף אם הוא מעשה שמותר לעשותו בשבת. והוא הדין בחר"ל מיל"ט ראשון לשני), אלא רק לאחר צאת-הכוכבים (שעה 7:15) ובנוסף גם להבדיל בפה [בתפילה או באמירת "ברוך המבדיל בין קודש לקודש" (ראה סעיף ט"ז)]. ולכן, אסור להדיח כלים, לסדר את הבית, לערוך שולחן וכלים בשבת. ומכל מקום, אם מדיח הכלים או מסדר הבית כדי שיהיה נאה ומסודר לכבוד השבת, מותר (מ"ב שם, יט).

ומותר להוציא בשבת אוכל מהמקרר על מנת שיפשיר ויהיה מוכן לכבוד החג, ואין זה בכלל הכנה (חז"ר שבת ב, תמד). ומותר להניחו על הפלאטה בעודה כבויה, אף שתידלק כעבור זמן בשבת (ע"י שעון-שבת שכוון מערב-שבת) (מרו הגרע"י זצ"ל בכת"י בית המאיר, גליון 200 ע"מ 526), למרות שהתבשיל לח וצונן, כל שהוא מבושל כל צרכו (חז"ר שבת ד, שמוח). אבל את המצות הרכות שצריכות להיות בהקפאה, והן מוקצות (כ"ל בסעיף ט), יש להוציא מהמקפיא רק במוצאי-שבת, ויוציא אותן מהאריזה ויניח אותן במקום חם (או עטופות במגבת על גבי מיחם), ועד סיום ההגדה כבר יפשירו.

יג. חחלפת בגדים – המחליף לבגדי יום-טוב, לא ילבשם ביום שבת סמוך לחשיכה, משום שנראה כמכין משבת ליום-טוב, אלא ילבשם מבעוד-יום ויכוין שלובשם גם לכבוד שבת, או שילבשם לאחר כניסת החג (כה"ח תקכט, כג).

מוציא-שבת (ט"ו ניסן)

יד. תפילת ערבית/ותודיענו/הלל – מתפללים תפילת החג בשמחה והתלהבות, ואומרים בתפילת העמידה "ותודיענו" (כפי שמופיע במחזור), שהוא הבדלה בין שבת ליום-טוב (כדוגמת "אתה חוננתנו" שאומרים במוצ"ש. ואם שכח, אינו חוזר) (שו"ע תעא, ב).

לאחר תפילת העמידה גומרים את ההלל בברכה (שו"ע תפ"ד, ד), ואף הנשים צריכות לאומרו בברכה קודם הקידוש (אפילו אם האשה נמצאת בביתה ואינה רגילה להתפלל ערבית (דל). אך את ההלל שביום אינן חייבות לומר ולכן לא תברכנה עליו. – ולאשכנזים ישנם מנהגים שונים בענין אמירת ההלל (רמ"א ופס"ת שם)).

טו. חזלקת נרות – מדליקים נרות לכבוד החג, ויש להיזהר להדליק רק בצאת-השבת (שעה 7:31. לנוהגים כרבינו-תם, שעה 8:16). מעבירים אש באמצעות נר או גפרור מנר-נשמה שהודלק מערב-שבת (מ"ב תקב, ד), ומברכים: "ברוך... להדליק נר של יום-טוב" [ואף למנהג אשכנז ועוד, ביום-טוב יש לברך קודם ההדלקה (ע"י מ"ב רסג, כ; בא"ח ש"ש נח, י; ש"כ מד, ז). ונכון שהנשים לא תברכנה ברכת "שהחיינו" בהדלקת הנרות, ותצאנה ידי חובה בברכת "שהחיינו" שמברכים בקידוש (רס"ט)]. בסיום

ו. מצוה לשתות יין אדום (ש"רע תעב, יא), ויש להקפיד לקנות יינות ומיץ ענבים טבעי המכילים רוב יין (ולא רוב מיס), וכשרים לברכת "בורא פרי הגפן" לדעת הספרדים (יא). – גם אדם שקשה לו לשתות יין, צריך לדחוק עצמו לשתות ארבע כוסות בליל הסדר (ש"רע שם, י), אלא אם כן יש חשש שיבוא לידי חולי פנימי או שיפול למשכב (י) (וכן הדין לגבי אכילת המצות והמרור (עו, צט)).

ז. כמות היין ששותים בכל כוס צריכה להיות 81 מ"ל, שהוא שיעור "רביעית" (כחצי כוס רגילה בערך), ולכתחילה ישתה את רביעית היין בבת אחת. אם קשה לו לשתות רביעית יין, ישתה לכל הפחות רוב רביעית בבת אחת, שהוא שיעור 41 מ"ל [ובכוסות שלנו, שרובה של הכוס מכילה יותר משיעור רביעית, לכתחילה ישתה רוב הכוס (ולא רק רביעית)] (ש"רע תעב, ט; סז). ואם לא שתה בבת אחת, אלא לסירוגין, דהיינו ששתה הרביעית בשתיים או בשלוש לגימות ושהה יותר משבע וחצי דקות, לא יצא (רמ"א שם ומ"ב לד), וצריך לחזור ולשתות. – ויש נוהגים שאין האדם מוזג לעצמו את היין אלא אחרים מוזגים לו, כדי להראות דרך חירות (רמ"א תעב, א). – את היין צריך לשתות בהסיבה (ש"רע תעב, ב; תעט; תפב), ויתבארו דיניה בסמוך.

ח. **חסיבה** – חייב כל אדם להראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, וצריך לנהוג בליל הסדר כבן חורין. ולכן, תיקנו חכמים "הסיבה" בליל הסדר, דהיינו, שבאכילת המצות ושתיית הארבע כוסות, האדם יטה את עצמו וישען לצד שמאל (ולא לצד ימין, אפילו אם הוא שמאלי (בא"ח צו, כח)), וכדרך מלכים שהיו אוכלים ושותים בהסיבה (ש"רע ורמ"א תעב, ג). – ראוי להכין כסאות נוחים לצורך ההסיבה (כגון כסאות עם ידיות או שיוסבב המשענת לצד שמאל, ויזהר שלא יטה עצמו באוויר, כי אין זו הסיבה) (שם ב).

ט. **לא היסב** – מי שלא היסב, או שהיסב על צד ימין, צריך לחזור ולאכול המצה (זולת אם לא היסב באכילת הכורך או האפיקומן, וקשה עליו לחזור ולאכול קא, קח ומ"ב תעב, ד), וכן הדין שצריך לחזור ולשתות כוס היין (אך לא יברך שנית. ואם אינו בריא יכול להקל שלא לחזור ולשתות (כט)).

י. **נשים** – גם הנשים צריכות להיסב, ומכל מקום בדיעבד אם לא היסבו אינן צריכות לחזור ולאכול או לשתות בהסיבה (ש"רע ורמ"א תעב, ד; חז"רע ג, סח). והוא הדין באדם שמאלי שהיסב על צד ימין, שיצא ידי חובתו (מ"ב תעב, יא).

סימני הסדר: קדש, ורחץ, כרפס, יחץ, מגיד, רחצה, מוציא-מצה, מרור, פורד, שלחן-עורך, צפון, ברוך, חלה, נרצה (רש"י במחזור ויטרי סימן סה)

א. **קדש** – בליל החג, מכיון שחל במוצאי-שבת, משלבים בקידוש גם את ההבדלה. סדר זה נקרא בלשון חז"ל "יקנה"ז, שהוא ראשי תיבות של סדר הברכות: יין (ברכת "בורא פרי הגפן"), קידוש (ברכת "מקדש ישראל והזמנים"), נר (ברכת "בורא מאורי האש"), הבדלה (ברכת "המבדיל בין קודש לקודש", ואם טעה וסיים המבדיל בין קודש "לחול", יצא (ערב)), זמן (ברכת "שהחיינו") (רמב"ם שבת כט, כב; ש"רע תעב, א). [ואין מברכים על בשמים (מ"ב שם, ג; תצא, א). והאשכנזים יושבים בקידוש זה (מ"ב תעב, ג).] נוסח הברכות מופיע במחזור.

ב. **החבדלה** – מותר לברך ברכת "מאורי האש" גם על הנרות שהדליקו לכבוד החג (אף שבדרך כלל מצוה מן המובחר לברך על אבוקה (ש"רע רחצ, ב) (כך נהג מרן הראש"ל הגר"ע יוסף צ"ל, כמובא בשו"ת מצות אברך א, פב). [אין ראוי להשתמש באבוקה שרגילים להדליק בכל מוצאי-שבת, מפני שאסור לכבות את האש, ומאחר שהיא דולקת זמן רב, הדבר מסוכן. ואפשר מערב-שבת לקחת "נרונית" ולעשות בשעוה חור נוסף ולהשחיל בו פתילה מנרונית אחרת או גפרור ובכך ליצור אבוקה, והיא תכבה מאליה ללא חשש. או לחתוך חתיכה קטנה מהאבוקה של מוצ"ש, ולהדביקה מעי"ט למגש מתכת, פמוט, או צלחת זכוכית (לא חד-פעמית)]. אבל אין לברך על נר-נשמה שהודלק מערב-שבת, כיון שלא הודלק על מנת להאיר אלא בכדי להעביר ממנו אש לצרכי בישול וכדומה (שש"כ סא, כו וכדין נר של מת בש"רע רחצ, יב).

ג. **קודם אכילתו יכין לקיים מצות עשה של אכילת מצה** (ש"רע תעב, ד; ט, טז), וצריך ללעוס את המצה היטב (ש"רע תעב, ג) ולאוכלה בפני עצמה ללא שום דבר מאכל או ממרח (עג). – את כזית המצה צריך לאכול תוך שש עד שבע וחצי דקות (סו), וכמו כן צריך לאוכלה בהסיבה, ויתבארו דיניה להלן (סעיף ח ואילך).

ההדלקה יש להיזהר שלא לכבות הנר או הגפרור ביד, בפה או על ידי השלכתו בתנופה, אלא להניחו בנחת על שיש, רצפה, מגש וכדומה שיכבה מאילו.

קודם ההדלקה תתפלל האשה תפילת ערבית ותאמר "ותודיענו" (שהוא הבדלה, עיין בסעיף יד), ואחר כך תדליק הנרות [ואם שכחה ולא אמרה בתפילה "ותודיענו", או שאינה מתפללת תפילת ערבית, אזי לפני שתדליק הנרות, תאמר: "ברוך המבדיל בין קודש לקודש" (מ"ב דצט, לו)]. ואם יש צורך לעשות מלאכה לפני התפילה, אפשר לומר "ברוך המבדיל בין קודש לקודש" ולעשות מלאכה (בבשר"ע שם, י) [אף שאמרו "ותודיענו" בתפילה, אסור לטעום עד שיקדשו ויבדילו על הכוס (מ"ב שם)].

טז. **תיקון חנרות** – המדליקים נרות שעוה יזהרו שלא לחמם ביום-טוב את תחתית הנר באש על מנת להדביקו בפמוט, מחשש מירוח (מ"ב תקיד, יח; כה"ח שם, מא). ואם הפמוט סתום משעוה, מותר לנקותו על ידי סכין (כה"ח שם), אבל לאחר שהסיר השעוה אסור לטלטלה (שש"כ יג, מג מד, י), וישנה עצה עבורם להשתמש ב"נרוניות".

ליל הסדר

ליל הסדר הינו גולת הכותרת של כל ההכנות לכבוד חג הפסח, ולכן על האדם להיזהר וליתן זעתו לקיים את כל מצוות ליל הסדר כהלכתו, שחלילה לא יהיה זומה לאדם שחרש זרע וכו' ולא קצר את תבואתו, שכן עיקרו של ליל הסדר הוא הצד הרוחני המלא תוכן ופנימיות. אף הנשים חייבות בכל מצוות ליל הסדר כמו האנשים (ש"רע תעב, יד), וכמובן שיש לשתף את הילדים הקטנים שכגיל חינוך (שם א, טו-טז).

א. **סדר הקערה** – מניחים על השולחן קערה אשר עליה: שלוש מצות, מרור (חסה שלימה), כרפס (סלר), חרוסת, חזרת (עלי חסה בודדים או עולשין), בשר זרוע צלוי (זכר לקרבן פסח), ביצה (זכר לקרבן חגיגה) (ש"רע תעב, ד). סדר הקערה מופיע בהגדה. וישתדל לסדר את השולחן בכלים נאים ברוב פאר והדר כפי יכולתו (ש"רע תעב, ב).

★ בהיות ובגידולי החסה והכרפס מצויים הרבה תולעים אשר אינן נראות לעין, יש להקפיד לקנות מרור וכרפס מגידולים מיוחדים הנקיים מחשש תולעים (וישטפם תחת זרם מים חזק ויבדקם בדיקה שטחית). ואם לא השיג, יסיר את העלים וישתמש בקלחים (לג, צה).

ב. **דיני חמצה** – מצות עשה מן התורה לאכול כזית מצה בליל הסדר (מלבד שאר כזיתות מצה שחיובם מדברי חכמים, וכפי שיבואר להלן). המצה שיוצאים בה ידי חובה, לכתחילה צריכה להיות מצה עבודת-יד שמורה משעת קצירה. ובשעת הדחק כשאין אפשרות להשיג מצה שכזו, יוצאים ידי חובה גם במצת מכונה השמורה משעת טחינה או לישיה (ש"רע תעב, ד; עו, עח). [ואם יש סבירות שהאנשים המסובים לא יאכלו כראוי ממצות העבודת-יד, עדיף שיאכלו ממצות מכונה, כדי לשלל הפחות יצאו ידי חובה].

ג. **שיעור חמצה** – שיעור כזית מצה תלוי בסוג המצה: במצות רכות עבודת-יד יש לשקול שיעור של 38 גרם, במצות קשות עבודת-יד שיעור של 20 גרם, ובמצות מכונה רגילות שיעור של 11 גרם (ובהן השיעור הוא מעט יותר משליש מצה). [חישוב השיעורים הוא לפי נפח, כפי הגדת איש מצליח]. ויש לשקול את המצות (וכן את המרור) במשקל (ומותר לשקולן אף בליל הסדר, במשקל שאינו אלקטרוני (עג)), ולא ישקול בצמצום אלא יקח בריוח (שיעורי תורה בהקדמה ד"ה ועלי; אור"צ ל; עג). ומומלץ להכין את המצות והמרור בשקיות מערב החג.

ד. **קודם אכילתו יכין לקיים מצות עשה של אכילת מצה** (ש"רע תעב, ד; ט, טז), וצריך ללעוס את המצה היטב (ש"רע תעב, ג) ולאוכלה בפני עצמה ללא שום דבר מאכל או ממרח (עג). – את כזית המצה צריך לאכול תוך שש עד שבע וחצי דקות (סו), וכמו כן צריך לאוכלה בהסיבה, ויתבארו דיניה להלן (סעיף ח ואילך).

ה. **ארבע כוסות** – חז"ל (פסחים ק"ז): תיקנו לשתות ארבע כוסות יין בליל הסדר, כנגד ארבע לשונות של גאולה שנאמרו בגאולת מצרים "והוצאתי", "והצלתי", "ווגאלתי", "ולקחתי". וצריך לשתות במקום שניתקנו (אחת בקידוש, שניה אחר ברכת "גאל ישראל" שבסיום ההגדה, שלישית בברכת המזון, רביעית אחר ההלל. ולהלן כתבנו כל דבר במקומו). ואם שתה את ארבע הכוסות שלא כסדר שניתקנו, לא יצא ידי חובתו (ש"רע תעב, ח).

בברכת "בורא פרי הגפן" מכוונים לפטור את כוס היין השניה ששותים בסיום ההגדה (קמח סולת שש, ו ועי' חז"ע קסז), ובברכת "שהחיינו" מכוונים לפטור את מצות המצה והמרור (כג). – אחר שסיים המקדש את הברכות וענו אחריו "אמן", כל אחד מהמסובים יושב ושותה את כוס היין בהסיבה על צד שמאל (ואין מברכים לאחר שתיית הכוס ברכה אחרונה) (ש"ע תעג, ב).

★ אם האדם רעב מאוד, מותר לו לטעום אחר הקידוש ביצה או תבשיל (ויברך ברכה אחרונה), ובלבד שלא יאכל ממנו הרבה, כדי שיאכל לאחר מכן את המצה והמרור לתיאבון (ז).

ב. זרחה – נוטלים ידים בלא ברכה קודם אכילת הכרפס (מפני שמטבילים את הכרפס בחומץ או במי מלח, וכדין דבר שטיבולו במשקה (ש"ע תעג, ו; קנה, ז). הנטילה צריכה להיות כדין נטילת ידים לסעודה, וטוב להחמיר שלא לדבר אחר הנטילה (ב).

ג. כרפס – יקח כרפס (סלרי) פחות מ-18 גרם (ולא יותר משיעור זה), יטבל אותו בחומץ או במי מלח (ואם מטבל במי לימון, יקפיד שיהא הרוב מים (לה) ויברך עליו: "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, בורא פרי האדמה" (ש"ע תעג, ו) ונכון שאחד יברך ויכוין לפטור את כולם (לז), ויכוין לפטור בברכה זו גם את המרור (סה) שיאכל אחר כך (מ"ב תעג, נה). – באכילת הכרפס אין צריך להסב, ואם רוצה, הרשות בידו (ט).

ד. יחץ – יקח משלושת המצות המונחות בקערה את המצה האמצעית, ויחצנה לשנים, את החלק הגדול ישמור לאפיקומן, ואת החלק הקטן יניח בין שתי המצות שבקערה (ש"ע תעג, ו).

ה. מגיד – מצות עשה מן התורה לספר ביציאת מצרים, וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. ותיקנו חכמים סדר סיפור יציאת מצרים באמירת הגדה של פסח, ולכן חייב כל אדם לומר את סדר ההגדה. ואפילו אם כל בני הבית חכמים ובקיאים בסיפור יציאת מצרים, מצוה עליהם להוסיף על ידיעתם בפירושים כל אחד כפי שילכו (עי' דמ"א תעג, ו).

ו. גם הנשים חייבות בסיפור יציאת מצרים וקריאת ההגדה (ש"ע תעג, יד ומ"ב מה), ולכן לא תתעסקנה בעת אמירת ההגדה בסידור המאכלים וכדומה (ואם הוצרכה האשה לטפל בילדים וכדומה, כשתסיים את עיסוקיה תשלים את קטעי ההגדה שהחסירה) (עי' באה"ל תעג, ח ס"ד"ה שלא כסדר).

ז. לפני אמירת "מה נשתנה", מוזגים כוס שניה ומניחים לפני בעל הבית (כדי שישאלו התינוקות מדוע שותים כוס שניה קודם הסעודה (ש"ע תעג, ז). – ולשאר המסובים אין צריך למזוג כעת, אלא לפני "לפיקך אנוחן חייבים להודות", שאז כל אחד צריך להגביה כוסו (כה"ח שם, קמז), ושותים אותה בסיום ההגדה לאחר ברכת "גאל ישראל" (ואין מברכים "בורא פרי הגפן" על כוס שניה, מפני שנפטרה בברכת הגפן שבקידוש. והאשכנזים נוהגים לברך שוב, אבל אין מברכים ברכה אחרונה (ש"ע דמ"א תעג, א). – אם האדם שותה מכוסו והיא נקיה, אין צריך לטוטה ולהדיחה בכוס השניה והרביעית, גם לפי הקבלה (עי' מ"ב תעג, נה; נה).

ח. רחצה – נוטלים ידים לסעודה ומברכים: "ברוך אתה ה', וכו', אשר קידשנו וכו', על נטילת ידים" (ש"ע תעג, א).

ט. מוציא מצה – יקח בידו המצות כסדר שהניח, דהיינו, המצה החצויה בין שתי השלימות, ויברך ברכת "המוציא לחם מן הארץ", ויכוין לפטור את בני הבית. ישמוט מידי את המצה התחתונה, ואז כשנשארו בידיו המצה העליונה והמצה החצויה, יברך: "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, אשר קידשנו במצוותיו, וציונו על אכילת מצה", ובוצע משתיהן – כזית מן העליונה וכזית מן החצויה, מטבילן במלח (ש"ע תעג, א), טועם מעט (בלא הסיבה) (טז), ומחלק לבני הבית.

ומאחר ואין המצות מספיקות בכדי לחלק מהן שתי כזיתות לכל בני הבית, יתן לכל אחד חתיכה קטנה מן המצות שבירך עליהן וישלים השיעור במצות נוספות (עי' קח), ויאכלו בהסיבה. (אבל מעיקר הדין, אחרי שנגמרה המצה החצויה, אין הכרח לתת לכל אחד שתי כזיתות מן המצות השמורות הנוספות, ודי באכילת כזית אחד בלבד. – ובדיעבד, בכל אופן שאכל רק כזית אחד יצא ידי חובתו. ובמקום קצת צער, אף לכתחילה די בכזית אחת (סה). – ראוי ונכון שלא להפסיק בדיבור שאינו מענין הסעודה, מזמן שמברך "המוציא" עד סיום אכילת ה"כורך" (קא, קס).

י. מרור – יקח 27 גרם מרור (כזית חסה) ויטביל מקצתו בחרוסת (והמחמיר לשקעו כולו בחרוסת, תבוא עליו ברכה, וינער החרוסת מעליו), ויברך: "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, אשר קידשנו במצוותיו, וציונו על אכילת מרור" (ונכון שאחד יברך ויכוין לפטור את כולם), ויאכלנו תוך 7 וחצי דקות בלא הסיבה (ש"ע תעג, א; ספ) (ואין מברכים על המרור "בורא פרי האדמה", מפני שנפטר בברכת הכרפס).

יא. כורך – יקח כזית מצה (מן המצה השלישית שנשארה בקערה) ויכרוך אותה בכזית מרור (סה), ויטבל הכריכה בחרוסת, ויאמר: "זכר למקדש פה"ל וכו', ויאכלם ביחד בהסיבה תוך 7 וחצי דקות. (ואם שכח ולא היסב, וקשה עליו לחזור ולאכול, יצא ידי חובה. ואם רוצה להחמיר, תבוא עליו ברכה) (ש"ע תעג, א; קא).

יב. שולחן עורך – יערוך שולחנו ויסעד לבו בשמחה, והחכם עיניו בראשו לבל יאכל יותר מדי, כדי שיאכל לאחר מכן את מצת האפיקומן לתיאבון, ולא תהא אכילתו אכילה גסה (דמ"א תעג, א). ואם רוצה לאכול בהסיבה הרי זה משובח (דמ"ב ט, ח). ויש לומר דברי תורה ולהנעים בקול שירה על השולחן. – אין לאכול בליל הסדר את בשר הזרוע הצלוי שבקערה (ש"ע שם).

יג. צפון – יקח כזית מחצי המצה שהוצפנה ל"אפיקומן" ויחלק לבני הבית, ומאחר ואין המצה מספיקה לכל בני הבית, יתן לכל אחד חתיכה קטנה וישלים השיעור במצות נוספות, ויאכלנה לתיאבון בהסיבה תוך 7 וחצי דקות, ולא יטבלנה בחרוסת או בשאר דברים (ואם לא היסב, וקשה עליו האכילה שנית, אין צריך לחזור ולאכול). ולכתחילה יהא זהיר לאכול האפיקומן (ולומר את ההלל) קודם חצות הלילה (שעה 12:44) (ש"ע תעג, א). [יש מחמירים לאכול כזית נוסף (חמישי), ותבוא עליהם ברכה. ודי שיאכלו ממנו שיעור כשליש מצה (קז), שבמצות עבודת-יד רכות הוא שיעור 26 גרם, ובמצות קשות 14 גרם]. – אסור לאכול אחר האפיקומן, כדי שישאר טעם המצה בפיו (ש"ע תעג, א), אבל מותר לשתות משקים שאינם משכרים (ק"ב).

יד. ברך – נוטלים ידים "למים אחרונים", שוטפים הכוסות, ממלאים יין לכל המסובים, אוחזים הכוס ביד ימין ומברכים ברכת המזון (ש"ע תעג, א; ק"ד). – בסיום ברכת המזון מברכים ברכת "בורא פרי הגפן" (וזו הכוס השלישית) ומכוונים לפטור את הכוס הרביעית שלאחר מכן (קמח סולת שכא, ו; קסז), ושותים את הכוס בהסיבה.

טו. הלל – מוזגים כוס יין נוספת (הכוס הרביעית). טוב להדר לאוחזה בידו (ק"ד), ומתחילים לומר "הלל" בשמחה ובהתלהבות (ש"ע תפ, א), שהכל הולך אחר החיתום (ובעת אמירת ההלל מותר לשבת, והמחמיר לעמוד תבוא עליו ברכה (עי' באה"ט תעג, כ; נס)). – ויזהר לסיים ההלל עד חצות הלילה (שעה 12:44) (דמ"א תעג, א) (ומכל מקום אם לא סיים קודם חצות, יאמרנו אחר חצות ללא שינוי (ק"ד)). – בסיום ההלל אחר ברכת "מלך מהולל בתשבחות", שותים שיעור רביעית מן הכוס בהסיבה (ולא די ברוב רביעית, בכדי שיתחייב בברכה אחרונה, אלא אם כן שתה שיעור רביעית בכוס השלישית (ק"ב)), ואין מברכים עליה "בורא פרי הגפן" (והאשכנזים נוהגים לברך שוב על היין (דמ"א תפ, א), אם לא עבר זמן חצות (ק"ד)).

טז. גריצה – אחר שעשה האדם את ליל הסדר כהלכתו, ירצה ה' פעלו ותהי משכורתו שלימה מעם ה'. – וכתב מרן בשולחן ערוך (תפא, ב): חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים ולספר בניסים ונפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו עד שתחטפנו שינה. ויהי רצון שנזכה לגאולה שלימה במהרה בימינו. אמן.

ניתן להשיג את העלון באתר מאור לפסגה: www.maorlapisga.org

העלון מוקדש לרפואת ירדנה בת עליזה, דניו ג' ג'ולייט, עדי בת בת-שבע, יפה בת טובה. **להנחות** מש' סאלם חיקרה, מש' אשורי, יעחק בן מאיה, בן בנימין יהושע בן עדנה, אלון בן אביגיל רבקה, יפעת בת רחל, שלמה עמאר בן סולטנה, ישראל מאיר בן מניה, מש' אשורי. **זיווג הגון** לאורטל בת תמר, יעקב בן מרינה, קרין בת מאיה, יפה בת טובה. **זש"ק** לאפיק בת שולמית. **לעילוי נשמת** משה בן חנה, מניה מינדל בת מרים, משה בן מניה, יגאל בן שרה, עמרם בן שמחה, שלמה בן מזל, זושנה בת ישועה, נעמי בת שרה, חיים בן מלכה, אברהם בן שרה, סימי בת ימנה, משולם בן צבי, שלום בן סוליקה, ר' שמעון בן א'זה, סעדה בת רחל, דוד בן אסתר, מרסדס בת תמר, מסעוד בן אונשה, ששון בן שרה, חיים חי מנחם בן בלנש, דוד בן דורית, יעחק בן רחנה, הרב חיים בן סעדה, מרדכי בן סולטנה, ג'ריה בת עסילה, יעחק חיים בן מרסדס, מזל בת גוהר זהבה, רפאל חיים בן חביבה, אברהם בן פרחה, ישועה בן רחל, מסעודה בת תמו, דניאל בן סעדה, מלקום מרדכי בן יעחק סנדר, דניאל נתן בן רפאל, רפאל בן שמחה, דוד מאיר בן סעדה, מרים בת גרסיה, דניאל בן ריאחן.